

Література

1. Докладніше про цю теорію див.: Энтин Л. М. *Разделение властей: опыт современных государств.* — М., 1995. — 176 с.; *Разделение властей / Отв. ред. М. Н. Марченко.* — М., 2004. — 218 с.; Шемшученко Ю. С. *Теоретико-методологічні проблеми сучасного конституціоналізму та державного управління в Україні // Право України.* — 2009. — № 11. — С. 19–24.

2. Шаповал В. М. *Президент у механізмі здійснення державної влади.* — 1995. — 30 с. — (Наукові доповіді; Вип. 36); *Він же. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз.* — К., 1995. — С. 112–134.

3. Хоча доцільність подібного статусу глави держави окремими авторами часто заперечувалась. Див., наприклад: Сиренко В. *Вопрос созрел! Украина нуждается в замене формы правления // Голос України.* — 2001. — 13 февр. — С. 4.

4. Враховуючи це, Ю. С. Шемшученко пропонує додатково виокремити у державі самостійну «узгоджувальну функцію»: Шемшученко Ю. *Інформаційне повідомлення «Про дуалізм виконавчої влади» // Правовий тиждень.* — 2008. — 8 квіт. — С. 4.

5. *Інститут президента в Україні: Інтерв'ю С. Серьогіної // Право України.* — 2009. — № 12. — С. 15.

УДК 342.56 (477).001.73

Г. Дрок,

начальник територіального управління Державної судової адміністрації
в Кіровоградській області, здобувач кафедри конституційного права ОНЮА

СУЧАСНИЙ СТАН СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Піднесення судової влади в системі поділу влад у нашій державі визначено особливостями нинішньої соціальної реальності й такими конституційними положеннями, як правова держава і верховенство права.

Судова влада у структурі державної влади України посідає особливе місце, зумовлене її соціальною роллю і специфічними функціями. Важливим завданням нинішнього стану державотворення в Україні є спрямувати конституційний процес та реформувати політичну і правову систему в таке русло, щоб забезпечити становлення національного суду як справді незалежної і самостійної галузі влади, що надійно стоятиме на захисті порушуваних прав громадян та юридичних осіб [1].

На необхідність комплексного реформування судової влади в Україні, зокрема, зверталася увага в працях відомих вітчизняних вчених-правознавців, таких як В. Долежан, І. Коліушко, Р. Куйбіда,

Н. Кузнецова, В. Маляренко, В. Опришко, О. Пасенюк, О. Святоцький, В. Сіренко [2] та ін.

«Можливості підвищення незалежності та ефективності судової влади, які дає чинна Конституція України, — підкреслив на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань правосуддя член Венеціанської комісії від України С. Ківалов, — наполовину не були використані» [3].

Реалізація європейських стандартів у реформі судової системи України, після прийняття Конституції 1996 року, відбувалася повільними темпами. Венеціанська комісія затвердила три висновки (у 2001 р., березні 2007 р. і березні 2010 р.), а Україна ухвалила лише один закон (у лютому 2002 р.), що реалізував проміжний варіант перебудови судової системи.

Тому на сучасному етапі державотворення в Україні нагальним стало питання проведення судової реформи.

Верховенство права та реальна рівність усіх перед законом, незалежно від статусу майнового стану, — це головний аргумент демократії та передумова демократичного порядку в країні, зазначалося в Посланні Президента України Віктора Януковича до Українського народу «Не люди для реформ, а реформи для людей». Для того щоб забезпечити верховенство права і зупинити свавілля, Президент України В. Янукович ініціював проведення судової реформи. Її мета — забезпечення реальної незалежності судів, суддів і судових рішень, правової захищеності громадян, боротьби з корупцією у всіх сферах суспільного життя, на всіх щаблях влади, повернення довіри суспільства до судової та правоохоронної систем. Судова реформа ґрунтується на вітчизняному досвіді, висновках Венеціанської комісії, вимогах міжнародних організацій щодо правосуддя.

Основні напрями судової реформи Президент України В. Янукович визначає в такому: спрощення системи судустрою; ліквідація військових судів; прозорі процедури призначення суддів на посаду вперше; деполітизація судів; підвищення відповідальності судів і водночас забезпечення їх незалежністю в процесі фінансування з Держбюджету, підвищення їхнього статусу [4].

3 червня 2010 р. Верховна Рада України прийняла в першому читанні проект закону України «Про судоустрій і статус суддів», який вніс Президент України Віктор Янукович.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теоретичних узагальнень наукових позицій здійснити аналіз основних положень цього законопроекту, спрямованого на визначення правових засад судоустрою і статусу суддів на сучасному етапі державотворення в Україні.

Цей закон, зазначається у вступній частині законопроекту «Про судоустрій і статус суддів», визначає правові засади судоустрою і статус суддів в Україні — організацію здійснення правосуддя, систему судів загальної юрисдикції, статус судді, народного засідателя, присяжного, систему та порядок здійснення суддівського самоврядування, а також

установлює систему і загальний порядок забезпечення діяльності судів.

Структурно проект Закону «Про судоустрій і статус суддів» складається з 13 розділів.

Розділ I. Засади організації судової влади.

Розділ II. Суди загальної юрисдикції.

Розділ III. Судді, народні засідателі та присяжні.

Розділ IV. Порядок зайняття посади судді суду загальної юрисдикції.

Розділ V. Забезпечення незалежного кваліфікаційного рівня судді.

Розділ VI. Дисциплінарна відповідальність судді.

Розділ VII. Звільнення судді суду загальної юрисдикції з посади.

Розділ VIII. Суддівське самоврядування.

Розділ IX. Забезпечення судді.

Розділ X. Статус судді у відставці.

Розділ XI. Організаційне забезпечення діяльності судів.

Розділ XII. Прикінцеві положення.

Розділ XIII. Перехідні положення.

Зупинимось докладно на деяких конструктивних положеннях проекту закону «Про судоустрій і статус суддів».

Законопроект, як відзначив у доповіді-повідомленні на пленарному засіданні Венеціанської комісії (Європейська комісія «За демократію через право» Ради Європи) С. Ківалов 4 червня 2010 р., розроблений на підставі європейських стандартів і знаменує значну поступку повноважень Президентом України й Верховною Радою України з метою зміцнення незалежності судової влади [5].

У законопроекті залишається в цілому звична для громадян система судів. Стаття 3 законопроекту визначає, що систему судів України складають суди загальної юрисдикції та суд конституційної юрисдикції. Суди загальної юрисдикції утворюють єдину систему судів. Єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні є Конституційний Суд України. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

По 1-й інстанції зберігаються загальні місцеві суди, місцеві господарські та окружні адміністративні суди.

По 2-й інстанції (апеляції) зберігаються загальні апеляційні суди, апеляційні господарські та апеляційні адміністративні суди.

По 3-й інстанції (касації) зберігаються Вищий господарський і Вищий адміністративний суди й утвориться новий, Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ — єдиний новий суд, що створюється.

Важливі нововведення стосуються Верховного Суду України — найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції (ст. 38 законопроекту).

Верховний Суд наділяється важливими повноваженнями вирівнювати практику судів касаційної інстанції, переглядаючи скарги на суперечливе застосування норм матеріального права касаційними судами різних спеціалізацій. Цьому повноваженню надається не винятковий, а ординарний (загальний) характер, що розширює повноваження Верховного Суду.

Основні повноваження Верховного Суду України:

1) переглядає справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї самої норми матеріального права в подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом;

2) переглядає справи в разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

3) дає висновок щодо наявності чи відсутності в діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

4) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Змінюється штатна чисельність Верховного Суду України. За ст. 39 законопроекту, до складу Верховного Суду

України входять двадцять суддів — по п'ять суддів від кожної спеціалізованої юрисдикції (цивільної, кримінальної, господарської, адміністративної), з числа яких обираються Голова Верховного Суду України та його заступник.

Раніше штатна чисельність Верховного Суду була майже 100 осіб.

У даному законопроекті вперше повністю реалізується рекомендація Венеціанської комісії щодо забезпечення більшості суддів у складі Вищої ради юстиції.

Для цього Президент, Верховна Рада України, а також з'їзд адвокатів, представників юридичних вузів поступилися свободою реалізації своїх квот. За Конституцією, Президент і Верховна Рада разом призначають шість членів ВРЮ, а за законопроектом — четверо з них призначаються обов'язково з числа суддів. За Конституцією, з'їзди адвокатів і представників юридичних вузів разом призначають шість членів ВРЮ, за законопроектом, двоє з них — обов'язково з числа суддів. За Конституцією, конференція працівників прокуратури призначає двох членів ВРЮ, за законопроектом, один із них — обов'язково суддя. Таким чином, Вища рада юстиції додатково одержує ще сім представників суддівського корпусу, на додачу до вже наявних трьох, що їх призначає з'їзд суддів і голови Верховного Суду за посадою. У результаті виходить 11 суддів, а на практиці — абсолютна більшість із 13–15 суддів у складі Вищої ради юстиції.

Іншому важливому органу судової влади — Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, де більшість становлять судді, передаються всі функції з підготовки обрання суддів безстроково та звільнення таких суддів за порушення присяги. Матеріали на обрання та звільнення таких суддів з комісії прямо потрапляють на затвердження парламенту, минаючи парламентський Комітет з питань правосуддя. Так реалізується ще одна ключова рекомендація Венеціанської комісії.

Вища кваліфікаційна комісія суддів також заміняє обласні комісії в рекомен-

дації кандидатур до призначення судьями вперше; вона ж здійснює оприлюднення вакансії судді, проведення державного іспиту для кандидатів, відомість результатів іспитів у рейтинг і зарахування кандидатів у резерв. У свою чергу, Президент і парламент повністю втрачають повноваження призначати членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

Ряд важливих положень законопроекту — Розділ IX. «Забезпечення суддів» — спрямовані на подолання корупції в судах. Стартова заробітна плата судді нижчого рівня і класу підвищується в 5 разів — з 3 тис. до 14 тис. гривень на місяць, її розмір прив'язується до загальнодержавної мінімальної заробітної плати, яка, у свою чергу, змінюється виходячи з індексів інфляції та цін на споживчі товари. Ця сама стартова заробітна плата судді стане відправною величиною для нарахування зарплат суддів усіх вищестоящих судів, включаючи Верховний Суд, для кожного з яких законодавчо прописаний свій коефіцієнт. Таким чином, зростання заробітних плат українських суддів буде автоматичним — поза розсудом законодавчої або виконавчої влади. Важливе нововведення — законопроект зобов'язує суддів декларувати не тільки доходи (свої і родичів), а й видатки — у разі, якщо обсяг разової витрати перевищить розмір місячного заробітку.

Важливі нововведення в законопроекті стосуються зміцнення гарантій судового захисту прав людини. З метою усунення затримок у судовому захисті, як орієнтир для процесуального законодавства, вдвічі скорочені терміни розгляду більшості справ. На розгляд адміністративних справ у суді першої інстанції надаватиметься 30 днів, на подачу скарги про апеляцію — 10 днів, на розгляд апеляції — 30 днів. На подачу та розгляд касації відповідно — 10 і 30 днів.

Ряд положень законопроекту «Про судоустрій і статус суддів» викликали неоднозначні оцінки вчених, політиків, керівників судових органів [6].

У цілому слід зазначити, що прийняття законопроекту «Про судоустрій і ста-

тус суддів» (реєстр. № 6450) — одного з доленосних для країни документів — буде дійовим заходом із здійснення судової реформи в Україні, що наближає українські суди до цивілізованих європейських стандартів. «Судову реформу необхідно, врешті-решт, завершити. Ситуація не може і надалі такою залишатися, — сказав Президент України Віктор Янукович на прес-конференції з нагоди 100 днів президентства. — Наша мета — деполітизація судової системи, викорінення корупції в цій сфері, захист прав суддів, створення системи незалежних судів» [7].

Цей законопроект має бути базовим, він передбачає зміни не тільки в судочинстві, а й у діяльності прокуратури, адвокатури, низку змін до всіх кодексів. Відповідні зміни мають бути внесені й у Розділ 8 — «Правосуддя» — Конституції України.

Ключові слова: конституційні засади, судова влада, судова реформа, судоустрій, статус суддів.

У статті розглядаються основні напрями судової реформи на сучасному етапі державотворення в Україні, аналізуються нововведення проекту закону «Про судоустрій і статус суддів».

В статье рассматриваются основные направления судебной реформы на современном этапе государственного строительства в Украине, анализируются нововведения проекта закона «О судоустройстве и статусе судей».

The article examines the main areas of judicial reform at the present stage of nation-building in Ukraine. The innovation of the draft «On the judicial system and status of judges» are also analyzed in the article.

Література

1. Притика Д. До вершин правосуддя // Голос України. — 2010. — 18 черв.
2. Долежан В. Удосконалення Конституції України як передумова судової реформи // Право України. — 2007. — № 11.

